

УДК 343.575

Семеншина-Фіголь Б. М. – викладач кафедри кримінального права та процесу Національної академії Державної прикордонної служби України, м. Хмельницький;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0585-9944>

Особливості предмета й об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 317 Кримінального кодексу України

Попри численні наукові дослідження питань організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чимало аспектів кримінальної відповідальності за цей злочин залишаються дискусійними, що не сприяє правозастосовній практиці. Метою цієї публікації є уточнення змісту й обсягу використовуваних законодавцем понять під час формулювання відповідного складу злочину, зокрема предмета і діянь, що становлять його об'єктивну сторону. Обґрунтовано потребу розглядати як предмет досліджуваного складу злочину не лише приміщення різних видів, а й будь-які інші місця, пристосовані для вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Потребують уточнення використовувані законодавцем терміни «організація», «утримання» тощо. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо напрацювання консолідованих науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавчих формулювань складу злочину, передбаченого ст. 317 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: наркотичні засоби; незаконне вживання; предмет; об'єктивна сторона.

Постановка проблеми. До найнебезпечніших форм поширення наркоманії належать створення та діяльність спеціально пристосованих місць для вживання наркотичних речовин. Саме в них найчастіше відбувається процес залучення до вживання наркотичних речовин, схиляння до наркоманії нових осіб, унаслідок чого формується сприятливе підґрунтя для підготовки та вчинення інших, небезпечніших злочинів [1; 2]. Практика протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів засвідчує, що наркоман-одинак в умовах сьогодення трапляється зрідка: життя та специфіка роботи з наркотичними засобами змушують осіб, які вживають наркотики, гуртуватися. Об'єднуючись за специфічним колом інтересів на початковому етапі долучення до вживання наркотичних засобів, згодом наркомани формують групу з круговою порукою та єдиною метою – «зняти ломку». Нерідко немедичне

вживання наркотичних засобів наркозалежні здійснюють у спеціальних місцях, пристосованих для цього [1, с. 139].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні питання організації та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів досліджували Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, А. А. Вознюк, Л. В. Дорош, Н. А. Запорощенко, М. Й. Коржанський, О. М. Лемешко, А. А. Музика, О. І. Перепелиця, І. Г. Поплавський, Є. В. Фесенко, М. С. Хруппа, В. С. Щирська та ін. Водночас низка аспектів кримінальної відповідальності за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів залишаються дискусійними.

Чи не найбільше дискусій виникає стосовно питання предмета злочину, передбаченого ст. 317 КК України, а також тлумачення основних понять його об'єктивної сторони.

Метою дослідження в цій статті є творче узагальнення різних підходів учених до визначення предмета й об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 317 КК України, і формулювання на цій підставі власного бачення щодо змісту досліджуваних понять.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення правильної кваліфікації злочинів, пов'язаних із незаконним обігом і немедичним вживанням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, украй важливою є однаковість між учених і практичних працівників у тлумаченні ключових понять, які використовує законодавець, криміналізуючи певні діяння. За інших обставин неминучими є проблеми, пов'язані з притягненням винуватих до кримінальної відповідальності, виникненням можливостей для ухилення від кримінальної відповідальності, затягуванням строків досудового розслідування та судового розгляду й іншими способами протидії правоохоронним органам.

У теорії кримінального права протягом тривалого часу розгортається дискусія стосовно предмета злочину, передбаченого ст. 317 КК України. Слід виокремити підхід, згідно з яким предметом досліджуваного злочину є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори [3, с. 10]. Не лише вітчизняні вчені обстоюють такі погляди [4]. Однак цей підхід до трактування предмета розглядуваного складу злочину має певні недоліки. Зокрема, таке розуміння залишає поза увагою власне специфічне місце для вживання наркотичних засобів, проте законодавець запровадив кримінальну відповідальність саме за організацію та утримання таких місць.

Діаметрально інший підхід полягає в тлумаченні предмета злочину власне специфічного місця, пристосованого для вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. На думку А. А. Вознюка та В. С. Щирської, найбільш прийнятною є позиція, відповідно до якої предметом досліджуваного злочину є зазначені місця, оскільки організація, утримання та надання приміщень стосуються передусім саме місць, а не наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів. Діяльність особи, яка вчиняє злочин, спрямована саме на цей предмет, його створення, забезпечення та підтримку нормального стану. Водночас злочин учиняють насамперед шляхом впливу на місця, а вже потім – на наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги [5]. Вважаємо такий підхід цілком прийнятним.

У п. 16 постанови «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 року № 4 Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що за змістом ст. 317 КК України місцями для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів слід вважати будь-які жилі або нежилі приміщення (будинки, квартира, казино, більярдна, лазня, гараж, сарай, склад, горище, підвал, землянка тощо) за умови, що вони призначені для використання із цією метою. Отже, позиція Пленуму Верховного Суду України полягає в тому, що досліджуваними місцями є приміщення різних видів, а інші місця, які не мають ознак приміщення, предметом цього злочину бути не можуть. Із цього приводу Ю. В. Баулін стверджує, що дії, пов'язані з організацією або утриманням місця незаконного виробництва, виготовлення чи вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів поза певним приміщенням (у лісі, на пляжі), не містять ознак цього злочину [6, с. 658]. На нашу думку, визначення місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів потребує подальшого вдосконалення, оскільки особи можуть організувати вживання наркотичних засобів не лише в приміщеннях, а й у транспортних засобах, ділянках місцевості тощо. Тому вважаємо, що наявне визначення досліджуваних місць потребує розширення шляхом долучення до їх переліку всіх можливих спеціально пристосованих місць для вживання наркотичних засобів.

Досі не сформовано єдиного підходу серед учених щодо розуміння окремих діянь об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 317 КК України. Дослідник А. А. Вознюк зазначає, що такі суспільно небезпечні дії кваліфікують переважно як надання приміщень для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а організація та утримання таких місць залишається поза увагою правоохоронних органів [7].

Пленум Верховного Суду вважає, що організація такого місця полягає в учиненні однією чи декількома особами дій, які призвели до його створення або були на це спрямовані (пошук приміщення, підготовка засобів для вживання, виробництва та виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, залучення клієнтів і співучасників, розроблення конспіративних заходів тощо). Злочин вважають закінченим з моменту створення такого місця незалежно від того, почало воно функціонувати чи ні [8].

Утримання зазначеного місця – це сукупність дій для підтримання його функціонування (матеріальне забезпечення, охорона, залучення й обслуговування клієнтів, здійснення конспіративних заходів тощо). Особа, яка утримує таке місце, може як володіти ним, так і розпоряджатися на інших підставах. Згідно з постановою Пленуму, надання приміщення для вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів слід тлумачити як забезпечення можливості одній чи декільком особам використати його в такий спосіб хоча б раз [8].

На думку А. А. Вознюка, аналізовані форми об'єктивної сторони слід розміщувати за ступенем суспільної небезпечності – від найменш небезпечних діянь до найнебезпечніших. Найменш суспільно небезпечною дією є надання приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що такі дії полягають у забезпеченні можливості одній чи декільком особам використати його в такий спосіб хоча б раз. Надання приміщення потрібно тлумачити лише як його надання без учинення будь-яких інших дій [7]. У правозастосовній практиці суди обіймають аналогічну позицію. Зокрема, вироком Пологівського районного суду Запорізької області особу визнано винною в учиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 315, ч. 1 ст. 317, ч. 2 ст. 315, ч. 2 ст. 317, ч. 2 ст. 309 КК України, оскільки винний, діючи повторно, маючи умисел на надання

приміщення для незаконного вживання наркотичних засобів, надав іншій особі приміщення житлового будинку, розташованого на території домоволодіння, для незаконного вживання наркотичних засобів [90].

Якщо особа, крім надання приміщення чи будь-якого іншого місця, учиняє додаткові дії (надає пристрої для вживання, виробництва та виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів; залучає клієнтів і співучасників; розробляє конспіративні заходи; забезпечує клієнтів наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами), то їх слід кваліфікувати як організацію місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Також забезпечення клієнтів наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами необхідно кваліфікувати за сукупністю з відповідними статтями КК України [7]. Аналогічну позицію обстоює і В. С. Щирська, яка зазначає, що у випадках, якщо особа поряд з організацією (утриманням) місця чи наданням приміщення для незаконного вживання, виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів викрадала ці засоби чи речовини або займалася їх незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням з метою чи без мети збуту, або збувала чи схиляла інших осіб до їх вживання, її дії необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 317 КК України, і, відповідно, ст. 307, 308, 309, 315 КК України [5].

Утримання зазначених місць — неодноразове надання приміщень чи інших місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. На нашу думку, для кваліфікації за ст. 317 КК України такі приміщення мають бути надані не менше ніж три рази. Слушною є позиція авторів, які вважають, що не обов'язково такі приміщення чи місця мають бути власністю особи, яка їх надає. Це може бути приміщення, у якому особа тимчасово проживає, яке вона охороняє, або ж занедбане місце, яке є власністю інших юридичних чи фізичних осіб. Учений А. А. Вознюк цілком обґрунтовано стверджує, що утримання можливе лише після створення. Крім того, організацію слід тлумачити як створення місця, у якому відбувся один факт виробництва, виготовлення чи вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Другий і подальші факти є свідченням не створення, а утримання цих місць [7]. На переконання В. С. Щирської, споживання особою наркотичних або психотропних речовин спільно з іншими особами не звільняє її від відповідальності за

надання приміщення для такої мети. Якщо йдеться про групове споживання зазначених засобів чи речовин особами, які спільно проживають у цьому помешканні, такі дії не утворюють складу аналізованого злочину [5]. Вважаємо, що така думка є цілком обґрунтованою.

Висновки. Визначення місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів потребує розширення шляхом долучення до їх переліку всіх можливих спеціально пристосованих об'єктів для вживання згаданих засобів і речовин. Перспективним напрямом досліджень вбачається узагальнення сформульованих у літературі пропозицій з метою розроблення науково обґрунтованих змін і доповнень до КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костюкович Э. П. Выявление лиц, осуществляющих организацию либо содержание притонов для изготовления, переработки и потребления наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или других одурманивающих веществ [Электронный ресурс] / Э. П. Костюкович // Борьба с преступностью: теория и практика : тез. докл. IV Междунар. науч.-практ. конф. (Могилев, 25 марта 2016 г.) : в 2 ч. – Могилев : Могилев. ин-т МВД, 2016. – Ч. 1. – С. 138–141. – Режим доступа: http://www.institutemvd.by/images/rio/Borba_s_prestup_1_2016.pdf. – Загл. с экрана.
2. Щукин А. М. О некоторых проблемах выявления и раскрытия преступлений, связанных с организацией либо содержанием наркопритонов и склонением к потреблению наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов / А. М. Щукин, Д. А. Бражников // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2013. – № 3 (25). – С. 73–82.
3. Луцак О. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, вчинені із залученням неповнолітніх та щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. О. Луцак. – Київ, 2014. – С. 10.
4. Андреев Н. М. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Расширенный уголовно-правовой анализ / Н. М. Андреев, А. А. Арутюнов, О. Я. Баев. – М. : Экзамен, 2003. – 561 с.
5. Вознюк А. А. Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : монографія / А. А. Вознюк, В. С. Щирська. – Київ : Освіта України, 2017. – 184 с.
6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., доповн. – Харків : Право, 2013. – Т. 2. – С. 658.
7. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: проблемні питання теорії та практики [Електронний ресурс] / А. А. Вознюк // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 3. – С. 40–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2012_3_12. – Назва з екрана.

8. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 4. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02>. – Назва з екрана.

9. Вирок Пологівського районного суду Запорізької області у справі № 324/2533/15-к, провадження № 1-кп/324/27/2016 від 3 берез. 2016 р. [Електронний ресурс] // Єдиний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56234098>. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Kostiukovich, E.P. (2016). Vyiavlenie lic, osuschestvliaiuscih organizaciiu libo sodержanie pritonov dlia izgotovleniia, pererabotki i potrebleniia narkoticheskikh sredstv, psihotropnykh vescestv, ih analogov ili drugih odurmanivaiuscih vescestv [Identification of persons organizing or maintaining dens for the manufacture, processing and consumption of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or other intoxicants]. *Borba s prestupnostiu: teoriia i praktika, The fight against crime: theory and practice: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference*. (Vols. 1), (pp. 138-141). Mogilev: Mogilev. In-t MVD. Retrieved from http://www.institutemvd.by/images/rio/Borba_s_prestup_1_2016.pdf [in Russian].

2. Scukin, A.M., & Brajnikov, D.A. (2013). O nekotorykh problemakh vyivleniia i raskrytiia prestuplenii, sviazannykh s organizaciei libo sodержaniem narkopritonov i skloneniem k potrebleniiu narkoticheskikh sredstv, psihotropnykh vescestv ili ih analogov [On some problems of identifying and solving crimes related to the organization or maintenance of drug addicts and the inclination to use narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues]. *Yuridicheskaiia nauka i pravoohranitelnaia praktika, Legal science and law enforcement practice*, 3(25), 73-82 [in Russian].

3. Lutsak, O.O. (2014). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv ta psykhotropnykh rehovyn, vchyneni iz zaluchenniam nepovnolitnykh ta shchodo nepovnolitnykh [Criminal liability for crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs and psychotropic substances committed with the involvement of minors and minors]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Andreev, N.M., Arutiunov, A.A., & Baev, O.Ya. (2003). *Kommentarii k Ugolovnomu kodeksu Rossiiskoi Federacii. Rasshirenyi ugolovno-pravovoi analiz [Commentary on the Criminal Code of the Russian Federation. Expanded Criminal Legal Analysis]*. Moscow: Ekzamen [in Russian].

5. Vozniuk, A.A., & Shchyrska, V.S. (2017). *Zapobihannia orhanizatsiiu abo utrymanniu mist dlia nezakonnoho vzhyvannia, vyrobnytstva chy vyhotovlennia narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn abo yikh analogiv [Prevention of the organization or retention of places for the illicit use, production or manufacture of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues]*. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].

6. Tatsii, V.Ya., Pshonka, V.P., Borysov, V.I., & Tiutiuhin, V.I. (Eds.). (2013). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar [The Criminal Code of Ukraine. Scientific and practical commentary]*. (Vols. 2). (5th ed., rev.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

7. Vozniuk, A.A. (2012). Kryminalna vidpovidalnist za orhanizatsiiu abo utrymannia mist dlia nezakonnoho vzhyvannia, vyrobnytstva chy vyhotovlennia narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn abo yikh analogiv: problemni pytannia teorii ta praktyky [Criminal liability for the organization or retention of places for the illicit use, production or manufacture of narcotic drugs, psychotropic

substances or their analogues: problems of theory and practice]. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy, Bulletin of the Supreme Court of Ukraine*, 3, 40-44. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2012_3_12 [in Ukrainian].

8. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy "Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotroynykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv": vid 26 kvit. 2002 r. No. 4 [Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine "On judicial practice in cases of crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors" from April 26, 2002, No. 4]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02> [in Ukrainian].

9. Vyrok Polohivskoho raionnoho sudu Zaporizkoi oblasti u spravi No. 324/2533/15-k, provadzhennia No. 1-qp/324/27/2016 vid 3 berez. 2016 r. [Sentence of the Zogorodsky District Court in the case No. 324/2533/15-k, proceedings No. 1-qp/324/27/2016 from March 3, 2016]. *Yedynyi reistr sudovykh rishen, The only register of court decisions*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56234098> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 03.09.2018

Semenyshyna-Fihol B. – Lecturer of the Department of Criminal law and Process of the National Academy of the Priory Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0585-9944>

Specific Aspects of the Subject and Objective Element of the Crime Provided by Article 317 of the Criminal Code of Ukraine

Despite numerous scientific studies on the organization and maintenance of places for the illegal use, production, manufacture of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues, many aspects of criminal responsibility for this crime remain controversial, which in no way contributes to law enforcement practice. The purpose of this study is to clarify the content and scope of the concepts used by the legislator when formulating the relevant corpus delicti, in particular its subject matter and actions constituting its objective side. In this article, it is necessary to consider as the subject of the investigated crime not only the premises of various types, but also any other places adapted for the use of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues. The terms «organization», «content» and others used by the legislator require clarification. A promising direction for further research is the development of consolidated scientifically based proposals for improving the legislative formulations of the crime, as provided for in Article 317 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: narcotic drugs; illicit drug use; subject; objective party.